

Verschenen in: *De Psycholoog*, **34**: 256-260 (1999)

Praktisch testgebruik bij allochtonen

Wanneer zinnig, nuttig, of waardeloos?

Remko H. van den Berg & Paul F. van Leest

1. Inleiding

Het gebruik van psychologische tests bij allochtonen is een complex en gevoelig onderwerp, dat zo nu en dan aanleiding geeft tot discussies in de wetenschappelijke en populaire media. Vaak polariseren deze discussies, waarbij de indruk kan ontstaan dat er slechts twee standpunten zijn: één dat het gebruik van psychologische tests bij allochtonen volledig afwijst en één dat het gebruik van de bestaande psychologische tests verdedigt. Beide standpunten zijn zowel wetenschappelijk als praktisch gezien weinig realistisch. Waarom dit zo is zal in dit artikel worden toegelicht.

Het rapport van de LBR/NIP testscreeningscommissie, Hofstee e.a. (1990), maakte velen duidelijk dat de meeste psychologische tests zeer terughoudend ingezet dienden te worden bij allochtone kandidaten. Van vrijwel geen enkele test waren onderzoeksgegevens over de toepasbaarheid bij allochtonen beschikbaar en bij alle tests was sprake van ethocentrisme - 'aspecten van het (test)materiaal die aan allochtone personen het gevoel verschaffen een vreemdeling te zijn waarvoor de test niet is bedoeld'. Onderzoek was het devies, maar het rapport gaf geen uitsluitel over het praktisch probleem van de psychodiagnostische vraag: hoe beoordeel ik, als psycholoog, op een valide en zo objectief mogelijke wijze met de mij ter beschikking staande instrumenten de eigenschappen of gedragingen van een allochtone kandidaat?

In dit artikel wordt met name ingegaan op deze vraag. Ook zullen wij een aantal adviezen geven die het verantwoord gebruik van psychologische tests bij allochtonen kunnen bevorderen. Voor de meer psychometrische aspecten van de vergelijkbaarheid van capaciteitentests bij autochtonen en allochtonen wordt verwezen naar in dit blad; een meettechnische beschouwing van de vergelijkbaarheid van persoonlijkheidsvragenlijsten is te vinden in het proefschrift van Van Leest (1997).

Het testgebruik bij allochtonen is nauw verbonden met de context waarbinnen dit plaatsvindt: het psychologisch onderzoek. Aan de vraag van testkeuze en testgebruik gaat de doelstelling van het onderzoek zelf vooraf; na de beoordeling van de testresultaten dient de psycholoog over de resultaten te rapporteren en te adviseren. Deze contextaspecten komen, naast het testgebruik in engere zin, in dit artikel aan de orde.

2. Vraagstelling en doel psychologisch onderzoek

Het is in dit kader allereerst van belang persoonsgerichte en situatiegerichte vraagstellingen te onderscheiden. Bij de diagnose van interessen of persoonlijkheidskenmerken, is het uitgangspunt vooral de persoon zelf, terwijl wanneer het gaat om schoolkeuze of selectie het uitgangspunt veelal de (werk- of leer)omgeving is. De mate waarin 'cultuur' bij deze vraagstellingen een rol speelt verschilt. Bij persoonsgerichte diagnostiek is het gebruik van minder (Nederlandse) cultuur afhankelijke instrumenten bijzonder belangrijk. De persoon dient geplaatst te worden in en vergeleken te worden met zijn/haar eigen context. Bij situatiegerichte diagnostiek kan het gebruik van cultuur afhankelijke instrumenten minder bezwaarlijk zijn, omdat de persoon moet kunnen functioneren in een specifieke en cultuurgebonden situatie. Deze situatie vereist bepaalde cultuurgebonden gedragingen en vaardigheden, die ook door de gebruikte instrumenten worden aangesproken. Het probleem

bij deze benadering is dat de gebruikte instrumenten cultuurgebonden aspecten niet in sterkere mate mogen meten dan de situatie vereist, omdat dit kan leiden tot het onterecht benadelen van allochtone groepen. Een schriftelijke intelligentietest zou bijvoorbeeld een groter beroep op specifieke cultuurgebonden kennis en vaardigheden kunnen doen, dan het functioneren in een bepaalde culturele omgeving vereist.

Voorts is het doel waarvoor het psychologisch onderzoek wordt ingezet belangrijk, betreft het selectie of individuele advisering? Bij selectievraagstukken is vergelijkbaarheid van de testresultaten voor verschillende groepen een voorwaarde, bij individuele advisering is dit gewenst, maar niet noodzakelijk.

3. Psychologische Instrumenten

Wanneer vraag en doel van het onderzoek duidelijk zijn, is de volgende stap de keuze voor de psychologische tests. Met betrekking tot het gebruik van de verschillende soorten psychologische tests bij allochtonen onderscheiden we drie veel gebruikte categorieën: a. cognitieve tests (intelligentietests en kennis- en vaardigheidentests), b. persoonlijkheidstests en c. interesse- en waardentests, die we achtereenvolgens bespreken. Voorafgaand aan het eigenlijke testonderzoek dient de psycholoog echter aandacht te besteden aan de taalbeheersing en aan de voorbereiding van de persoon op het onderzoek.

3.1 Voorafgaand aan het onderzoek.

Bij het gebruik van Nederlandstalige psychologische tests bij allochtone kandidaten speelt de beheersing van de Nederlandse taal een belangrijke rol. Beheerst de kandidaat de Nederlandse taal voldoende om de bedoeling en de instructie van de test en de vragen zelf goed te begrijpen? Deze vraag ligt natuurlijk nogal voor de hand, maar de taalbeheersing wordt vaak onvoldoende gecontroleerd. Het gebruik van een taaltest vooraf is aan te bevelen. Indien de taalbeheersing zo laag is, bijvoorbeeld CITO niveau 1 of 2, dat er sterke twijfel bestaat of men de instructie wel begrijpt, dan is het zinloos verder standaard psychologische tests af te nemen. Bij enige twijfel over de Nederlandse taalbeheersing kan een goed begeleide mondelinge testafname nuttige informatie over de antwoordstrategieën en de basisvaardigheden opleveren, waardoor de testuitslagen beter in de context van de opleiding en de culturele achtergrond van de kandidaat kunnen worden geplaatst.

Wanneer de persoon de Nederlandse taal onvoldoende beheerst om standaard tests te kunnen maken is het soms ook mogelijk om tests te gebruiken, die in het land van herkomst zijn ontwikkeld of bewerkt. Dit geldt met name voor Zuid-Europese landen, maar in toenemende mate ook voor Oost-Europese landen en Turkije. Als er geen tests in een voor de persoon goed begrijpelijke taal met passende normgroepen te vinden zijn, kan van non-verbale tests als de Test of Nonverbal Intelligence (Brown, Sherbenou & Johnson, 1990) worden gebruik gemaakt.

In het kader van intelligentiemeting is ook het onderzoek naar de invloed van meertaligheid op het oplossen van cognitieve probleemoplossende taken van belang. Een van de belangrijkste onderzoeksuitkomsten is dat meertalige proefpersonen informatie sneller en accurater kunnen verwerken in hun moedertaal, zie bijvoorbeeld Dornic (1980), McLaughlin, Rossman en McLeod (1983) en Duran (1985). Een verklaring hiervoor is dat wanneer problemen worden aangeboden in de moedertaal, er minder aandacht gegeven hoeft te worden aan het decoderen van de taal, waardoor de aandacht meer gericht kan worden op het conceptuele probleem en de manier om dit op te lossen. Dit effect kan leiden tot een onderschatting van de intelligentie van meertalige personen wanneer de tests niet in de moedertaal worden afgenomen.

In de tweede plaats is de mate van bekendheid met psychologische tests voor allochtonen van nóg groter belang dan bij autochtonen. Heeft de persoon bijvoorbeeld wel eens een test

of proefwerk onder tijdsdruk moeten maken? Kent de persoon het principe van meer-keuze vragen? Weet hij of zij dat je ook kan gokken? Ook andere aspecten van 'test-slimheid' zijn niet altijd even bekend, zoals het rekening houden met de beschikbare tijd, het afstrepen van foute alternatieven en de sociale wenselijkheid van persoonlijkheidsvragen.

Uit onderzoek van Van den Berg en Bleichrodt (in druk) is bijvoorbeeld gebleken dat allochtonen in bepaalde gevallen een andere antwoordstrategie hanteren dan autochtonen, welke leidt tot een relatief lagere testscore. Als blijkt, dat de persoon weinig ervaring heeft met psychologische tests of meerkeuzetoetsen, is het aan te bevelen veel aandacht te besteden aan de voorbereiding, bijvoorbeeld door het mondeling doornemen van vergelijkbare tests of het geven van een groot aantal voorbeelden. Ook is het geven van testtrainingen te overwegen (zie ook Van der Molen, te Nijenhuis & Keen, 1994).

3.2 Cognitieve tests

Op het gebied van de meting van cognitieve vaardigheden, en met name intelligentie en capaciteiten is veel onderzoek verricht naar zogenaamd 'cultuur-vrij' testen (Jensen, 1980). Het streven naar een volstrekt cultuur-vrije test is een utopie gebleken. Wel is er onderscheid te maken tussen tests die in meer of mindere mate worden beïnvloed door culturele aspecten. Het onderscheid dat Cattell (1987) maakt in 'fluid intelligence' en 'crystallized intelligence' kan dit verduidelijken. Fluid intelligence heeft betrekking op een basaal redeneer vermogen, dat noodzakelijk is voor het oplossen van problemen op zeer diverse gebieden, dat afhankelijk is van neuronale efficiëntie en waarvan wordt verondersteld dat het in hoge mate erfelijk is (Jensen, 1989; Plomin, 1988). Crystallized intelligence kan gezien worden als het resultaat van de inwerking van fluid intelligence in een bepaalde (culturele) omgeving, en is afhankelijk van leerervaringen en van het belang dat gehecht wordt aan bepaalde vaardigheden. Crystallized intelligence kan in de ene cultuur dus een heel verschillende vorm hebben dan in een andere cultuur.

De in Nederland gebruikte intelligentie en capaciteiten tests gaan uit van een bepaalde basis aan culturele kennis en vaardigheden. Het gebruik van de Nederlandse taal in instructie en items is hier een voorbeeld van, maar vooral het beroep op schoolse kennis en vaardigheden is van belang. Voor autochtone testpersonen met een vergelijkbare culturele en onderwijs achtergrond vormt dit geen bezwaar, de vereiste kennis en vaardigheden zijn 'overlearned', voor allochtonen vormt dit echter wel een probleem. Onderzoek van Van den Berg en Bleichrodt (in druk) laat bijvoorbeeld zien dat niet zozeer de verblijfsduur in Nederland, maar meer de leeftijd waarop men naar Nederland is gekomen van invloed is op intelligentietest scores. Eerste generatie volwassen allochtonen die voor hun zevende jaar (voor de start van het basisonderwijs) naar Nederland zijn gekomen scoren beduidend hoger op de Multiculturele Capaciteiten Test (MCT-M, Bleichrodt en Van den Berg, 1995) dan volwassen allochtonen die op latere leeftijd naar Nederland zijn gekomen en verschillen niet significant van autochtonen op de sub-tests die meer fluid intelligence meten, wel bestaan er nog (geringe) verschillen met autochtonen op de sub-tests die meer crystallized intelligence meten. Dit resultaat geeft aan dat de invloed van schoolse kennis en vaardigheden bij het meten van intelligentie bij eerste generatie allochtonen groot is, zelfs bij de MCT-M die aangepast is voor gebruik bij allochtonen. Dit wordt bevestigd door de MCT-M scores van tweede generatie allochtonen. Deze kandidaten hebben over het algemeen een goede Nederlandse taalbeheersing, hebben het Nederlandse onderwijsstelsel doorlopen en blijken op alle sub-tests niet meer significant te verschillen van de autochtone groep.

Wat betekent dit nu voor het gebruik van bestaande intelligentietests bij allochtonen? In de eerste plaats is het een extra argument om de taalkennis vooraf te toetsen. De taalkennis geeft een indicatie van de mate waarin de persoon met de in Nederland gedoctrineerde schoolse vaardigheden vertrouwd is. In de tweede plaats is vergelijking van eerste generatie allochtonen met normen die gebaseerd zijn op een autochtone populatie niet goed mogelijk, zeker niet wanneer het gaat om het schatten van het

intelligentiepotentieel. Beter is het dan te vergelijken met een populatie die een zelfde achtergrond heeft m.b.t. de leeftijd dat men naar Nederland is gekomen en de gevolgde basisonderwijs-opleiding. Vergelijking met een populatie die een zelfde culturele achtergrond heeft (bv. vergelijking met Turkse normen) is alleen dan zinvol wanneer gegevens omtrent leeftijd naar Nederland en basisonderwijs-opleiding ontbreken.

Vergelijking met autochtone normen is wel nuttig wanneer het gaat om het vaststellen van een mogelijke achterstand in schoolse kennis en vaardigheden.

Het is zinvol om bij het testonderzoek een combinatie van tests te kiezen, waarbij zowel tests worden opgenomen die meer fluid intelligence meten als tests die meer crystallized intelligence en kennis en vaardigheden meten. Op deze wijze, kan indien genoemde eerste generatie allochtone normgroepen beschikbaar zijn, een verantwoord advies worden gegeven met betrekking tot potentieel en huidig kennis- en vaardighedeniveau.

3.3 Persoonlijkheidsvragenlijsten

De persoonlijkheidsvragenlijst gaat uit van een trektheorie van de persoonlijkheid, volgens welke personen op een aantal dimensies of trekken een positie innemen, die redelijk stabiel is in de tijd en over situaties heen. In een trektheorie worden mensen zo veel mogelijk los van hun specifieke omgeving beschouwd. Een dergelijke theorie past vooral binnen een Westerse, individualistische cultuur en past daarom lang niet altijd bij de belevingswereld van allochtonen. De Westerse oorsprong van trektheorieën en van de belangrijkste persoonlijkheidsvragenlijsten houdt niet in dat trekken slechts geldig zijn voor Westerse culturen. De 'Big Five' dimensies *Neuroticisme*, *Gewetensvolheid* en *Openstaan voor nieuwe ervaringen* komen, wanneer ze met de NEO-PI vragenlijst worden gemeten, in duidelijk verschillende culturen voor (McCrae & Costa, 1997). Hetzelfde geldt voor de dimensies *Neuroticisme* en *Extraversie*, gemeten met de Eysenck Personality Questionnaire (Barrett & Eysenck, 1984). Wanneer niet een Westers model wordt gebruikt, maar voor ieder cultuur specifieke modellen worden ontworpen, blijken de 'Big Five' dimensies *Extraversie* en *Vriendelijkheid* vaak als gemeenschappelijk element voor te komen (Van Leest, 1997). De 'Big Five' lijkt hiermee een cross-cultureel bruikbaar persoonlijkheidsmodel, wat overigens niet hoeft te betekenen dat deze vijf dimensies in elke cultuur de meest belangrijke zijn. Persoonlijkheidstrekken die specifiek zijn dan de "Big Five" trekken lijken een minder universeel karakter te hebben. Specifieke trekken hebben nogal eens betrekking op persoonlijke vaardigheden die binnen een specifieke culturele context gestimuleerd of afgeleerd worden.

In Nederland is het empirisch onderzoek naar de toepasbaarheid van persoonlijkheidsvragenlijsten bij allochtone volwassenen beperkt. De belangrijkste onderzoeken zijn verricht in de context van de personeelsselectie, waarbij vaak gebruik is gemaakt van niet in de handel verkrijgbare tests. Alle betrokken tests zijn niet specifiek voor allochtonen ontworpen. Te Nijenhuis (1997) onderzocht de toepasbaarheid van de Amsterdamse Biografische Vragenlijst (Wilde, 1970) bij eerste generatie allochtone sollicitanten. Uit zijn onderzoek blijkt dat de schalen *Neuroticisme* en *Testattitude* redelijk bruikbaar zijn, maar dat de schalen *Extraversie* en *Neurosomatisme* bij allochtone groepen te weinig betrouwbaar zijn. Van Leest (1997) onderzocht de RPDV (Van der Maesen de Sombreff, 1985, 1987) en een aangepaste versie van de Junior Nederlandse Persoonlijkheids Vragenlijst (NPVJ; Luteijn, van Dijk en Van der Ploeg, 1989) bij allochtone sollicitanten voor met name politiefuncties. Sollicitanten met een redelijke beheersing van de Nederlandse taal kregen de RPDV; wanneer deze vaardigheid beperkt was werd de NPVJ afgenomen, eventueel vertaald in het Turks of Marokkaans-Arabisch. Uit dit onderzoek bleek dat slechts de schalen *Intolerantie*, *Emotionele stabiliteit* en *Taakfixatie* van de RPDV voldoende bruikbaar waren. Bij de overige 11 schalen van de RPDV, alsmede bij de NPVJ-schalen, was sprake van onvoldoende vergelijkbaarheid van de interne structuur of van onvoldoende betrouwbaarheid. Overigens heeft een samengestelde score uit de RPDV zowel bij allochtonen als bij autochtonen een voorspellende waarde voor succes op de

politie-opleiding.

Uit de onderzoekresultaten moet worden geconcludeerd dat geen van de onderzochte vragenlijsten zonder meer voor individuele diagnostiek bruikbaar is. Verder is niet onderzocht, of een bepaalde score van iemand met een autochtone achtergrond rechtstreeks kan worden vergeleken met dezelfde score van iemand met een allochtone achtergrond. Hierdoor is de bruikbaarheid van autochtone normgroepen uiterst beperkt.

3.4 Interesse- en waardentests

Het vrij omvangrijke cross-culturele onderzoek naar waarden (Hofstede, 1980, 1991; Schwartz, 1992; Triandis, 1994) heeft duidelijk gemaakt dat de dimensies waarlangs waarden gelegd kunnen worden redelijk universeel zijn, maar dat er wereldwijd ook grote verschillen zijn in de mate waarin mensen deze waarden onderschrijven. In Nederland deden Van den Berg & Bleichrodt (1994) onderzoek met behulp van een aangepaste versie van de Schaal voor Interpersoonlijke Waarden (Drenth & Kranendonk, 1973) naar waarden en acculturatie van allochtonen. Zij constateren grote verschillen in waarden tussen allochtonen en autochtonen, waarbij voor alle allochtone groepen geldt dat de verschillen met de overige allochtone groepen kleiner zijn dan het verschil met de autochtone groep. Voorts blijkt dat een aantal waarden van allochtonen verandert in de richting van die van autochtonen, hoe langer allochtonen in Nederland verblijven. Wat het onderzoek duidelijk maakt is dat het vergelijken van allochtonen met een autochtone normgroep vaak leidt tot extreme scores en dat vergelijking binnen de allochtone groep vrijwel niet meer mogelijk is. Het gebruik van een allochtone normgroep is in dit geval noodzakelijk om uitspraken te kunnen doen over individuele waarden. De autochtone normgroep kan slechts als referentiekader dienen om relatieve verschillen met de gemiddelde 'Nederlandse' waarden te illustreren.

De ontwikkeling van beroepsinteresses is eveneens sterk afhankelijk van de culturele omgeving. In de eerste plaats omdat de beschikbaarheid van beroepen en functies sterk kan verschillen, ook vanwege sociale stratificatie, en in de tweede plaats omdat de wijze waarop een beroep wordt gevonden verschilt. In collectivistische culturen wordt dit proces bijvoorbeeld veel meer gestuurd door de sociale omgeving dan door individuele interesses en kwaliteiten. Onderzoek in Nederland (Van den Berg en Bleichrodt, 1996) naar de Beroepskeuze Test (BKT-M) laat inderdaad interesseverschillen zien tussen autochtonen en allochtonen, maar de verschillen tussen mannen en vrouwen zijn beduidend groter.

Wat betekent het bovenstaande voor het praktisch gebruik van interesse- en beroepskeuzetests? Allereerst kan de onbekendheid met (Nederlandse) beroepen en beroepsnamen een probleem vormen. Dit kan gedeeltelijk worden opgelost door gebruik te maken van tests met beschrijvingen van activiteiten i.p.v. beroepsnamen en van tests met ondersteunend visueel materiaal. Bij gedwongen keuze, zogenaamde ipsatieve, vragenlijsten is het gevaar van onbekendheid met beroepen extra groot. De onbekendheid met alternatieven kan leiden tot onterechte keuzes en onjuiste interpretaties van schaalcores. Met betrekking tot het gebruik van vergelijkingsnormen is het in de eerste plaats belangrijk om de persoon te kunnen afzetten tegen een groep die zoveel mogelijk overeenkomt met de persoon zelf (gevolgd Nederlands onderwijs, etnische achtergrond, sexe) maar ook gebruik te maken van de ruwe scores en meer algemene vergelijkingsgroepen.

4. Rapportage

Uit de onderzoeksgegevens blijkt, dat psychologen en opdrachtgevers er niet zonder meer van uit kunnen gaan dat testcores bij allochtonen een goed beeld geven van de intelligentie, persoonlijkheid en interesses van de persoon. De testcores zullen binnen een context geplaatst moeten worden, waarbij onder meer rekening gehouden wordt met: de mate van acculturatie, taalbeheersing, ervaring met het Nederlandse onderwijs en met psychologische tests. Pas binnen deze context is het mogelijk zin- en respectvol te rapporteren, zeker

wanneer, in vergelijking met een autochtone normgroep, sprake is van minder 'gunstige' scorepatronen. Het gebruik van rapportgeneratoren en geautomatiseerde doe-het-zelf testpakketten is daarom nadrukkelijk af te raden, aangezien deze te weinig rekening houden met context-factoren en achtergrond van de kandidaat.

De psycholoog moet extra aandacht besteden aan de uitleg van de onderzoeksresultaten en rapportage aan de direct betrokkenen. Met name is het van belang na te gaan, of het rapport door alle betrokkenen op dezelfde manier wordt begrepen en of geen conclusies worden getrokken die het onderzoek niet rechtvaardigt.

5. Conclusies en adviezen

Het psychologisch onderzoek dient bij allochtonen met grote omzichtigheid plaats te vinden. Dit geldt zowel voor de testkeuze, voor de interpretatie van de resultaten als voor de rapportage. Het is echter niet onze bedoeling het psychologisch onderzoek en het testgebruik bij allochtonen af te raden. Alternatieven voor een psychologisch onderzoek geven vaak minder mogelijkheden voor een valide en objectieve beoordeling van de persoon in kwestie.

Allereerst is kennis van de achtergrond van de persoon nodig om na te gaan hoeveel voorbereiding de persoon waarschijnlijk nodig zal hebben, of tests in andere talen dan het Nederlands zinvol zijn, en of de kans bestaat dat de testsituatie zélf te weinig aansluit bij de belevingswereld van de persoon. Deze kennis kan niet alleen worden verkregen uit gegevens als de etnische groep, het geboorteland, de verblijfsduur of gevolgd Nederlands onderwijs, maar vereist ook overleg met de persoon zelf en direct betrokkenen. Hierbij kan de psycholoog tevens nagaan of de vraagstelling en doel van het onderzoek voldoende duidelijk zijn. Tijdens dit vooroverleg kan ook een taaltoets worden afgenomen, die enerzijds een indicatie van de mate van acculturatie geeft, en anderzijds helpt om te beoordelen of de persoon de instructies en testitems voldoende zal begrijpen.

Tussen het vooroverleg en de eigenlijke testafname kan de persoon zich op het onderzoek voorbereiden, bijvoorbeeld door oefenboeken door te nemen, voorbeeldopgaven te maken of onder begeleiding paralleltests te maken. De psycholoog moet hierin duidelijk adviseren en sturen, op basis van de ervaring met psychologische tests en de taalvaardigheid van de persoon.

Wat betreft intelligentietests is het zinvol zowel 'fluid' als 'crystallized' tests in de testbatterij op te nemen. 'Fluid' tests zijn geen cultuurvrije tests, maar geven meer een indruk van de intelligentie in aanleg, terwijl 'crystallized' tests meer een beroep doen op schoolse vaardigheden. Wie is aangewezen op vrij op de markt voorhanden tests kan het beste tests kiezen waarbij onderzoek is gedaan met allochtonen: voor kinderen bijvoorbeeld de RAKIT (zie Resing, Bleichrodt, & Drenth, 1986), voor volwassenen bijvoorbeeld de MCT, eventueel de GATB (Te Nijenhuis, 1997).

Wat betreft persoonlijkheidstests is het vooral belangrijk de meetpretenties te beperken: ten hoogste kan enige ondersteuning van een beoordeling op de 'Big Five' kenmerken worden geboden. De testkeuze kan zich het beste richten op algemene tests, waarvan wereldwijd (en niet alleen in Westerse landen) succesvolle bewerkingen zijn gemaakt, zoals de NEO-PI (Hoekstra, Ormel & De Fruyt, 1996).

Bij de interpretatie van de testresultaten is het belangrijk om deze te relateren aan de achtergrond van de kandidaat. Deze interpretatie vergt vaak meer kennis en ervaring van de psycholoog. Meer dan bij autochtonen is een klinische benadering nodig, onder meer omdat een groot aantal achtergrondfactoren gecombineerd dient te worden en de beschikbare normgroepen vaak niet toepasbaar zijn. De persoon wordt in eerste instantie vergeleken met normgroepen die zoveel mogelijk overeenkomen met zijn of haar achtergrond (voor zover voorhanden), maar bij een onderzoek met een meer situatiegerichte vraagstelling ook met (meestal autochtone) groepen die de gewenste - cultureel bepaalde - situatie zo goed mogelijk weerspiegelen. De uiteindelijke testuitslag zal meestal het karakter van een globaal beeld hebben, en is doorgaans niet goed in kwantitatieve zin te interpreteren. Het is ook niet

zonder meer mogelijk om testuitslagen van allochtonen en van autochtonen rechtstreeks met elkaar te vergelijken. De beperkingen van testuitslagen, mede in het licht van de vraagstelling, en de relaties met de achtergrond van de persoon, zullen ook in de rapportage moeten blijken.

Samenvattend hebben we een aantal aandachtspunten/dimensies geformuleerd. Hoe 'lager' op deze dimensies hoe voorzichtiger men de testresultaten dient te interpreteren.

M.b.t. de achtergrond van de kandidaat:

- mate van beheersing van de Nederlandse taal
- verblijfsduur en leeftijd waarop men naar Nederland is gekomen
- aantal jaar gevolgd Nederlands onderwijs
- ervaring met testsituaties en psychologische tests

M.b.t. de gebruikte psychologische instrumenten:

- mate van onderzoek bij allochtonen in Nederland (itempartijdigheid, betrouwbaarheid en validiteit)
- beschikbaarheid allochtone normgroepen
- persoonlijkheids-, waarden- en interessetests versus cognitieve tests

M.b.t. vraagstelling en doel van het onderzoek:

- persoonsgerichte versus situatiegerichte vraagstellingen
- selectie versus individuele advisering

Een situatiegerichte vraagstelling gericht op schoolkeuze bij een tweede generatie allochtone kandidaat met een goede Nederlandse taalbeheersing is eenvoudiger te beantwoorden dan een vraag gericht op de persoonlijkheidsstructuur van een vluchteling.

Literatuur

- Barrett, P., & Eysenck, S. (1984). The assessment of personality factors across 25 countries. *Personality and Individual Differences*, 5, 615-632.
- Berg, R.H. van den & Bleichrodt, N. (1994). Personal values and acculturation. In: Grad, H., Blanco, A. & Georgas, J. (Ed). *Key issues in cross-cultural psychology*, 240-250. Lisse, Swets & Zeitlinger.
- Berg, R.H. van den & Bleichrodt, N. (in druk). *Het testen van cognitieve vaardigheden bij allochtone volwassenen*. In: Vijver, F. Van den & Bleichrodt, N. (Ed). *Diagnostiek van allochtonen*. Lisse, Swets & Zeitlinger.
- Berg, R.H. van den & Bleichrodt, N. (1996). *BeroepsKeuzeTest (BKT-M). Handleiding*. Amsterdam, NOA.
- Bleichrodt, N. & Berg, R.H. van den (1995). *Multiculturele Capaciteiten Test Middelbaar niveau (MCT-M). Handleiding*. Amsterdam, NOA.
- Brown, L., Sherbenou, R.J., & Johnsen, S.K. (1990). *Test of Nonverbal Intelligence*. Circle Pines, MN, American Guidance Service.
- Cattell, R.B. (1987). *Intelligence: its structure, growth and action*. Amsterdam, North Holland.
- Dornic, S. (1980). Information Processing and language dominance. *International Review of Applied Psychology*, 29, 119-141.
- Drenth, P.J.D. (1988). Psychologische selectie en discriminatie. *Gedrag en Organisatie*, 3, 12-22.
- Drenth, P.J.D. & Kranendonk, L.J. (1973). *Schaal voor Interpersoonlijke Waarden*. Lisse, Swets & Zeitlinger.
- Duran, R.P. (1985). Influences of language skills on bilinguals' problem solving. In: J.W. Segal, S.F. Chimpman, & R. Glaser (Eds). *Thinking and Learning Skills: Research and Open Questions* (pp 187-207). Hillsdale, NJ, Lawrence Erlbaum.
- Hoekstra, H.A., Ormel, J., & De Fruyt, F. (1996). *NEO Persoonlijkheidsvragenlijsten NEO-PI-R en NEO-FFI. Handleiding*. Lisse, Swets & Zeitlinger.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's consequences. International differences in work-related values*. Beverly Hills, Sage.
- Hofstede, G. (1991). *Cultures and organizations. Software of the mind*. Londen, McGraw Hill.
- Hofstee, W.K.B., Campbell, W.H., Eppink, A., Evers, A., Joe, R.C., Koppel, J.M.H. van de, Zweers, H., Choenni, C.E.S. & Zwan, T.J. van de (1990). *Toepasbaarheid van psychologische tests bij allochtonen*. LBR reeks, nr 11. Utrecht: LBR.
- Jensen, A.R. (1980). *Bias in mental testing*. New York, Free Press.
- Jensen, A.R. (1989). Raising IQ without increasing g? *Developmental Psychology*,
- Leest, P.F. van (1997). *Persoonlijkheidsmeting bij allochtonen. De gebruikswaarde van persoonlijkheidsvragenlijsten bij selectie van allochtonen*. Lisse, Swets & Zeitlinger.

Luteijn, F., van Dijk, H. & van der Ploeg, F.A.E. (1989). *Handleiding Junior Nederlandse Persoonlijkheidsvragenlijst NPVJ*. Lisse, Swets & Zeitlinger.

Maesen de Sombreff, P.E.A.M. van der (1985). *Handleiding RPDV*. Den Haag, Rijks Psychologische Dienst.

Maesen de Sombreff, P.E.A.M. van der (1987). *RPDV 1987. Revisie en aanvulling van de RPDV-vragenlijst*. Den Haag, Rijks Psychologische Dienst.

McCrae, R.R., & Costa, P.T., Jr. (1997). Personality trait structure as a human universal. *American Psychologist*, 52, 509-516.

McLaughlin, B., Rosman, T., & McLeod, B. (1983). Second language in learning: An information-processing perspective. *Language Learning*, 33(2), 135-159.

Molen, H. van der, Nijenhuis, J. te & Keen, G. (1994). Effecten van testtraining. Voorbereiding op het psychologisch onderzoek bij personeelsselectie. *De Psycholoog*, januari 1994, 2-6.

Nijenhuis, J. te (1997). *Comparability of test scores for immigrants and majority group members in the Netherlands*. Dissertatie. Amsterdam, Vrije Universiteit.

Plomin, R. (1988). The Nature and Nurture of Cognitive Abilities. In: Sternberg R.J. (Ed.), *Advances in the Psychology of Human Intelligence*, Vol IV, Hillsdale, New York, Erlbaum.

Resing, W.C.M., Bleichrodt, N., & Drenth, P.J.D. (1986). Het gebruik van de RAKIT bij allochtoon etnische groepen. *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, 41, 179-188.

Schwartz, S.H. (1992). Universals in the content and structure of values: theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In: Zanna, M. (Ed.), *Advances in experimental social psychology*, Vol 25, 1-65. New York: Academic Press.

Triandis, H.C. (1994). *Culture and Social Behavior*. New York, McGraw Hill.

Wilde, G.J.S. (1970). *Neurotische labiliteit, gemeten volgens de vragenlijstmethode*. Amsterdam, Van Rossem.

Achtergrond auteurs:

Dr. Remko H. van den Berg is directeur van het Nederlands Onderzoekscentrum Arbeidsmarkt en Allochtonen en universitair docent aan de afdeling Arbeids- & Organisatiepsychologie van de Vrije Universiteit te Amsterdam

Dr. Paul F. van Leest is consultant personeelsselectie en coördinator R&D bij Van der Kruijs RPD te Zoetermeer

Beide auteurs verzorgen onderdelen van de NIP-cursus 'Interculturele psychodiagnostiek'.